

Den gamla lagen om funktionshinderservice – övergångsperiod till och med 31.12.2027

Personlig assistans

Handbok om funktionshinderservice
Institutet för hälsa och välfärd THL

Du läser nu en sida enligt den gamla handikappservicelagen (380/1987).

Denna lag har upphävts genom L 14.4.2023/675, som gäller fr.o.m. 1.1.2025.

I avsnittet om tidigare funktionshinderservice beskrivs tjänster enligt lagen om funktionshinderservice och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda samt tillämpningen av lagen i praktiken. Dessutom beskrivs klientprocessen enligt den gamla lagen om funktionshinderservice.

Texten är innehåll enligt den gamla lagen om funktionshinderservice (380/1987). Det innehåll som THL producerat har publicerats i sin ursprungliga form i THL:s elektroniska Handbok om funktionshinderservice.

Innehållet enligt den gamla lagen om funktionshinderservice (380/1987) används till tillämpliga delar till utgången av övergångsperioden för den nya lagen om funktionshinderservice den 31 december 2027.

[Lag om service och stöd på grund av handikapp \(Finlex\)](#)

Personlig assistans

Vad är personlig assistans?

Personlig assistans är

1. nödvändig hjälp av en annan person för att klara av de funktioner (som hör till normal livsföring), som personen skulle utföra själv, men som han eller hon på grund av sin funktionsnedsättning eller sin sjukdom inte alls eller delvis inte klarar av
2. hjälp som möjliggör ett självständigt liv för personen med svår funktionsnedsättning
3. service som en person med svår funktionsnedsättning som uppfyller villkoren i handikappservice-lagen ska beviljas

För vad beviljas personlig assistans?

Personlig assistans gäller de sysslor som personen skulle utföra själv, men som han eller hon på grund av sin funktionsnedsättning eller sin sjukdom inte klarar av. Syftet med personlig assistans är att hjälpa personen med svår funktionsnedsättning att göra sina egna val i hemmet och utanför hemmet:

- i de dagliga sysslorna
- i arbete och studier
- i fritidsaktiviteter
- i samhällelig verksamhet
- i upprätthållandet av sociala kontakter

Med dagliga sysslor avses sådana sysslor som människor utför i sitt liv antingen varje dag eller mer sällan, men ändå upprepade gånger med vissa tidsintervaller. Som dagliga sysslor betraktas således de sysslor som generellt hör till sedvanliga funktioner i livet. Sådana är bland annat rörlighet och annan förflyttning, påklädning, skötsel av den personliga hygien, tvättning och vård av kläder, matlagning, städning och uträttande av ärenden, till exempel att gå till butiken eller uträtta ärenden hos myndigheter. Till de dagliga sysslorna räknas också deltagande i de dagliga sysslorna av de barn som personen med svår funktionsnedsättning sköter eller har vårdnaden om.

Om behovet av hjälp och assistans i första hand grundar sig på omsorg, vård och tillsyn, bör behovet tillgodoses på annat sätt än genom personlig assistans. Sådan omsorg, vård och tillsyn, är åtminstone sådan vård och omsorg som i huvudsak ges på medicinska grunder eller sådan vård och omsorg som ges oberoende av personens funktionsnedsättning eller sjukdom, exempelvis så kallad basvård.

I vilken omfattning beviljas personlig assistans?

I 8 c § i handikappservice-lagen finns bestämmelser om i vilken omfattning personlig assistans ska beviljas. Dessutom ska man beakta bestämmelserna i grundlagen som förskriver att var och en har rätt till oundgänglig omsorg och tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster.

Detta innebär i praktiken att man genom service för var och en ska trygga ett människovärdigt liv och ge alla människor förutsättningar att fungera som fullvärdiga medlemmar i samhället. Ett människovärdigt liv innebär utöver att de grundläggande behoven uppfylls även att till exempel sociala relationer upprätthålls och att personen har möjlighet att göra sina egna val och att förverkliga sig själv på olika sätt.

Då man fastställer hur många timmar personlig assistans en person behöver ska man först bedöma hur mycket hjälp personen nödvändigtvis är i behov av. Först därefter kan man uppskatta hur många timmar som behövs för att täcka detta nödvändiga behov.

Då ett beslut fattas ska man också beakta att det antal timmar som i praktiken är tillräckligt i själva verket ofta är högre än den sammanlagda tid som går åt till de enskilda situationer där personen behöver assistans. Detta beror i stor utsträckning på den lagstiftning som gäller arbetstagarens anställningsförhållande och arbetstid.

Enligt arbetslagstiftningen innebär arbetstid all den tid då arbetstagaren ska finnas tillgänglig för arbetsgivaren. I anställningsförhållanden där arbetet handlar om personlig assistans utförs arbetsuppgifterna vanligtvis inte utan avbrott, utan de utförs vid olika tidpunkter under arbetsskiftet beroende på vilken typ av hjälp personen för närvarande behöver. Mellan arbetsuppgifterna finns vanligtvis också sådan tid då den personliga assistenten måste finnas tillgänglig för personen med funktionsnedsättning även om assistenten inte nödvändigtvis i just det ögonblicket utför några egentliga assisterande uppgifter.

Bedömningen av servicebehovet och serviceplanen är av central betydelse vid dimensioneringen av antalet nödvändiga timmar för personlig assistans. Då man gör upp en serviceplan är det skäl att uppskatta behovet av personlig assistans på alla livsområden. Som hjälp i detta arbete kan man använda olika slags kartläggningsmetoder som mäter hjälpbehovet.

Personer med svår funktionsnedsättning som bor på ett serviceboende eller får boendetjänster har utöver boendetjänsterna rätt att utifrån det individuella behovet få personlig assistans även för arbete och studier, fritidsintressen, deltagande i samhällelig verksamhet eller upprätthållande av sociala kontakter.

Oberoende av hur den personliga assistansen ordnas ska personen själv få fatta beslut om hur, var och när han eller hon får personlig assistans och om vem som ger honom eller henne denna assistans.

Dagliga sysslor

Personlig assistans ska ordnas i de dagliga sysslorna i den utsträckning det är nödvändigt för personen med svår funktionsnedsättning. Lagen känner inte till några undre eller övre gränser vad gäller timantalet, utan man bör alltid utgå från personens individuella hjälpbehov.

Med dagliga sysslor avses sådana sysslor som människor utför i sitt liv antingen varje dag eller mer sällan, men ändå upprepade gånger med vissa tidsintervaller. Exempel på dagliga sysslor är sysslor som utförs dagligen i och utanför hemmet och som generellt hör till livet, så som

- rörlighet
- påklädning
- skötsel av personlig hygien
- klädvård och matförsörjning
- skötsel av hemmet
- butiksbesök
- läkarbesök
- utträttande av andra ärenden
- att föra barn till daghem och deltagande i de dagliga sysslorna för barnen med mera.

Arbete och studier

Personlig assistans ska ordnas i arbete och studier i den utsträckning det är nödvändigt för personen med svår funktionsnedsättning. Lagen känner inte till några undre eller övre gränser vad gäller timantalet, utan man bör alltid utgå från personens individuella hjälpbehov.

Med arbete avses dels verksamhet som baserar sig på ett anställningsförhållande, dels företagsverksamhet. Med studier avses sådana studier som leder till en examen eller ett yrke eller sådana studier som stärker yrkesskickligheten för en person med svår funktionsnedsättning och förbättrar hans eller hennes möjligheter att bli sysselsatt. Till sådana studier räknas också handledande utbildningar, som till exempel utbildning som handleder för yrkesutbildning, samt utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv för studerande med funktionsnedsättning.

Personlig assistans för personer med svår funktionsnedsättning som studerar till exempel vid gymnasier eller högskolor ordnas med stöd av handikappservicelagen. I fråga om yrkesläroanstalter är det i första hand utbildningsanordnaren som ansvarar för att ordna de assistenttjänster som behövs för studierna. Det är dock endast utbildningsanordnare som fått uppgiften att ordna yrkesutbildning med krävande särskilt stöd, det vill säga så kallade specialläroanstalter, som är skyldiga att ordna en personlig skolgångsassistent för den studerande.

Personlig assistans kan ordnas också under semester- och arbetsresor utomlands.

Personlig assistans och elitidrottare inom parasport

Diskrimineringsombudsmannen gav ett ställningstagande gällande främjandet av likabehandling av funktionshinderidrottare (idrottare inom parasport/paraidrott) 17.4.1019.

Enligt ställningstagandet bör idrotten åtminstone vad gäller elitidrottare som får stipendium likställas med arbete när man bedömer behovet för färdtjänst.

[Diskrimineringsombudsmannen: Likabehandlingen av funktionshinderidrottare måste främjas](#)

I varje fall måste beviljandet av personlig assistans alltid baseras på övervägandet av individuella behov. Personer med funktionsnedsättning kan behöva personlig assistans på det sätt som avses i handikappservicelagen. Personlig assistans kan man få oberoende av om tävlingarna ordnas i Finland eller utomlands. Idrotten bör likställas med arbete åtminstone när det gäller elitidrottare som får stipendium eller för vilka idrotten är en inkomstkälla dvs. har idrotten som ett utkomstskydd.

Ifall det inte är fråga om en toppidrottare som lyfter stipendiepengar, skall personlig assistans beviljas liksom annars för aktiviteter under fritiden. Om det är fråga om idrott som hobby skall detta tas i beaktande när man bedömer behovet av omfattningen av personlig assistans.

Grundläggande utbildning

När det gäller grundläggande utbildning är det kommunens undervisningsväsende som i första hand ansvarar för personlig assistans. Funktionshinderservicen i välfärdsområdet har en sekundär skyldighet att ordna personlig assistans, om exempelvis den assistans som ordnas av skolväsendet inte är tillräcklig eller lämplig.

Enligt 31 § i lagen om grundläggande utbildning har elever med funktionsnedsättning och andra elever i behov av särskilt stöd rätt att avgiftsfritt få de tolknings- och biträdestjänster som är en förutsättning för att de ska kunna delta i undervisningen. Den som ordnar undervisningen fattar beslut i ärendet. Assistansen kan ordnas antingen så att en enskild elev får en personlig assistent eller så att flera elever har en gemensam assistent.

Personlig assistans som ges en skolelev i enlighet med handikappservicelagen kan även gälla exempelvis hjälp med läxorna efter skoldagens slut.

Fritidsaktiviteter, samhällelig verksamhet och upprätthållande av sociala kontakter

I fråga om fritidsaktiviteter, deltagande i samhällelig verksamhet och upprätthållande av sociala kontakter (som upprätthållande av vänskaps- och släktförhållanden) ska personlig assistans ordnas minst 30 timmar i månaden, om inte ett lägre antal timmar räcker till för att trygga det nödvändiga behov av hjälp som personen med svår funktionsnedsättning har.

Det är fråga om ett minimiantal timmar, vid behov kan antalet timmar alltså vara högre. I specialfall kan timantalet också vara lägre än 30 timmar i månaden, men då ska välfärdsområdet kunna motivera varför personen inte är i behov av ett högre timantal.

Personlig assistans i förhållande till andra tjänster och stödinsatser

Handikappservicelagen är primär i förhållande till lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda, men sekundär i förhållande till socialvårdslagen. Vilken lag som ska tillämpas ska väljas beroende på vilken hjälp och vilket stöd som bäst tillgodoser klientens grundläggande fri- och rättigheter och ändamålet för lagen i fråga samt klientens intresse.

Vid behov är det möjligt att kombinera personlig assistans med andra tjänster och stödsatser som avses i handikappservicelagen, socialvårdslagen eller lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda. Då man utreder servicebehovet och senast då man fattar beslut om servicen måste man individuellt bedöma med vilka metoder klientens servicebehov tillgodoses på bästa sätt. En kombination av olika tjänster ska bilda en helhet som är ändamålsenlig med tanke på klientens förhållanden och behov.

Om man för en klient exempelvis ordnar serviceboende hemma, kan serviceboendet genomföras med hjälp av olika service- och stödsatssystem. Ett serviceboende i enlighet med handikappservicelagen kan förslagsvis ordnas delvis genom personlig assistans och delvis med hjälp av hemvård. Därtill bör man bevilja personlig assistans för verksamhet utanför hemmet.

Det är även möjligt att ordna assistans i hemmet och utanför hemmet enbart i form av personlig assistans. När man bedömer vilken serviceform eller vilket sätt att ordna servicen som är mest ändamålsenligt ska man i första hand utgå från klientens önskemål, åsikter, individuella behov och intressen.

Andra serviceformer i stället för personlig assistans

Enligt 8 § i handikappservicelagen har välfärdsområdet ingen särskild skyldighet att ordna personlig assistans om tillräcklig omsorg om en person med svår funktionsnedsättning inte kan tryggas genom åtgärder inom den öppna vården.

Detta gäller situationer där personen med svår funktionsnedsättning är i behov av tjänster som förutsätter krävande specialkompetens på många områden och sjukvårdsliknande vård dygnet runt. Bestämmelsen gäller även de situationer då det är motiverat att personen redan med avseende på sitt service- och vårdbehov är intagen på institution.

Enligt social- och hälsovårdsutskottets ställningstagande bör även personer med svår funktionsnedsättning på institution ha möjligheter att upprätthålla sina sociala kontakter och delta i samhället. Trots att personlig assistans inte är en lämplig serviceform, bör servicen ändå ordnas på något ändamålsenligt sätt.

Rätt till personlig assistans

Vem har rätt till personlig assistans?

Då det är fråga om att ordna personlig assistans betraktas som person med svår funktionsnedsättning en person som till följd av en långvarig eller framskridande funktionsnedsättning eller sjukdom nödvändigt och upprepade gånger behöver en annan persons hjälp för att klara de dagliga funktionerna. Vidare ska behovet av hjälp inte i främsta hand bero på sjukdomar och funktionsnedsättning som har samband med normalt åldrande.

Behovet av en annan persons hjälp är nödvändigt och återkommande dels

- då hjälpbehovet är av fortgående och större omfattning och
- då hjälpbehovet är av mindre omfattning, men återkommande.

Om en person inte upprepade gånger behöver en annan persons hjälp eller behovet av hjälp de facto kan tryggas på något annat sätt, till exempel med hjälpmedel, ska personen inte betraktas som en person med svår funktionsnedsättning vad gäller behovet av personlig assistans.

I 8 c § i handikappservicelagen definieras svår funktionsnedsättning i första hand på basis av individens funktionsförmåga. I regeringens proposition konstateras det särskilt att det inte förutsätts att personen har någon speciell funktionsnedsättning eller sjukdom. Det viktiga är att individuellt bedöma personens funktionsförmåga och vilka begränsningar den innebär.

Personen ska ha en långvarig eller framskridande funktionsnedsättning eller sjukdom

Bestämmelsen förutsätter att personen har en långvarig eller framskridande funktionsnedsättning eller sjukdom. Vid fastställande av hur långvarig assistans som behövs är det inte endast hur länge behovet av service på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning eventuellt kommer att fortsätta som är av betydelse.

En person har inte rätt till personlig assistans om personens funktionsnedsättning eller sjukdom är övergående och de funktionsbegränsningar som funktionsnedsättningen eller sjukdomen orsakar samt hjälpbehovet är kortvariga. Ett exempel på detta är en benfraktur. I vissa situationer kan dock också en funktionsnedsättning eller sjukdom som i övrigt skulle klassificeras som kortvarig berättiga till personlig assistans. Behovet av personlig assistans kan vara kortvarigt till exempel på grund av att man vet att sjukdomen kommer att framskrida snabbt, vilket kan leda till att personen tas in på en institution eller avlider efter en relativt kort tid. Trots detta ska sjukdomen i det avseende som avses i bestämmelsen betraktas som långvarig.

I regel är de funktionsnedsättningar och sjukdomar som berättigar till personlig assistans av bestående karaktär. Det kan också handla om framskridande sjukdomar såsom multipel skleros, vissa muskelsjukdomar och ALS samt vissa ovanliga sjukdomar.

Därtill kan sjukdomen kännetecknas av kraftiga förändringar i funktionsförmågan och därav följande varierande och/eller återkommande behov av en annan persons hjälp. I vilken omfattning personen behöver hjälp varierar enligt sjukdomens förlopp och läge. Varierande hjälpbehov förekommer typiskt i samband med till exempel multipel skleros, svårbehandlade epilepsier och andra neurologiska sjukdomar.

De begränsningar sjukdomen eller funktionsnedsättningen medför, kan vara sådana att personen endast behöver hjälp i vissa situationer, miljöer eller förhållanden. Till exempel personer med synskador, intellektuell funktionsnedsättning eller perceptuella störningar klarar sig ofta självständigt i bekanta miljöer eller situationer, men behöver hjälp i främmande miljöer och situationer. Personer som sitter i rullstol kan klara sig själva på sommaren, men behöver hjälp för att röra sig i vinterföre. I sådana fall är behovet av hjälp vanligen upprepat enligt det som föreskrivs i lag, även om det är sporadiskt.

Funktionsnedsättningens eller sjukdomens karaktär eller en diagnos är inte i sig avgörande då man ordnar personlig assistans, utan det väsentliga är på vilket sätt personens funktionsförmåga är begränsad och vilken hjälp personen behöver på grund av detta.

Också personer med intellektuell funktionsnedsättning kan ha rätt till personlig assistans. Deras hjälpbehov kan vara både varierande, omfattande eller sporadiskt.

Resurser att fastställa behovet av hjälp

Den personliga assistansens karaktär och dess syfte att stödja personens egna val och ett självständigt liv förutsätter att personen med svår funktionsnedsättning har resurser att fastställa såväl innehållet i hjälpen som sättet den ska genomföras på. Personen måste åtminstone med stöd kunna ta ställning till sitt hjälpbehov och hur detta kan tillgodoses. Om behovet av hjälp och assistans i första hand grundar sig på omsorg, vård och tillsyn, bör behovet tillgodoses på annat sätt än genom personlig assistans.

En person med svår funktionsnedsättning kan ha de resurser som förutsätts i lagen även om han eller hon har svårt att uttrycka sig. Då en person blir hörd kan man vid behov använda till exempel tolkning och hjälpmedel och -metoder för kommunikationen. Det är också möjligt att ty sig till anhörigas och närståendes expertis, men fastställandet av hjälpbehovet ska inte grunda sig på åsikter som en annan person framfört. Om personens egen uppfattning om innehållet i den personliga assistansen och hur det ska genomföras kan utredas på ett tillförlitligt sätt genom olika metoder, till exempel med hjälp av kommunikationsmetoder som stödjer och ersätter talet, kan detta vara tillräckligt för att uppfylla villkoret gällande resurser som avses i lagen.

Förutsättningen att den som erhåller personlig assistans själv ska kunna definiera innehållet i assistansen och sättet på vilket den ordnas, bör trots allt tolkas med viss försiktighet. I regeringens proposition konstateras att det finns situationer då den personliga assistenten måste kunna tolka sinnesstämningar och behov hos personen med funktionsnedsättning, även om personen på grund av problem med funktionsförmågan inte kan ge uttryck för dem. Sådana situationer kan uppkomma till exempel då personen lider av en långt framskriden muskelsjukdom eller sviter av svår traumatisk hjärnskada. Högsta förvaltningsdomstolen har i sin beslutspraxis gett gett den så kallade resursförutsättningen mycket låg prioritering. Detta var också lagtillämparens ursprungliga syfte.

I rättspraxisen har man i vissa fall ansett att den så kallade resursförutsättningen kan uppfyllas även delvis. En person har konstaterats ha resurser att definiera sitt eget hjälpbehov till exempel i fråga om fritidssysslor, men inte vad gäller alla dagliga sysslor.

För en sådan person som inte har resurser att definiera assistansens innehåll och sättet att ordna den ska motsvarande service som svarar mot de individuella behoven ordnas på annat sätt.

Äldre personer och personlig assistans

Personer vars sjukdomar och funktionsnedsättningar i huvudsak har samband med åldrande har inte rätt till sådan personlig assistans som ordnas på grundval av handikappservicelagen. Av lagens beredningsarbete framgår ändå inte vilka sjukdomar och funktionsnedsättningar som avses.

I rättspraxisen har gjorts en gränsdragning gällande vilka sjukdomar och därav följande funktionsbegränsningar som vanligen har eller inte har samband med åldrande. Till exempel glaukom eller fuktig åldersdegeneration i ögonbotten har inte ansetts höra till normalt åldrande. Rätten till personlig assistans ska emellertid alltid utredas individuellt utifrån personens helhetssituation, en viss diagnos får inte i sig vara avgörande. En person kan också ha andra sjukdomar eller funktionsnedsättningar som inte har ett samband med åldrandet, och då är det viktigt att utreda vad den försämrade funktionsförmågan och hjälpbehovet huvudsakligen beror på.

Rätten till personlig assistans kopplas alltså inte till en viss ålder utan till de objektiva orsakerna till funktionsnedsättningen. Äldre personer med funktionsnedsättning och personer som drabbats av en funktionsnedsättning vid högre ålder har därmed rätt till service och stödinsatser på samma grunder som andra personer med funktionsnedsättning.

Personer som drabbats av en funktionsnedsättning vid högre ålder och äldre personer med funktionsnedsättning ska dock avskiljas från dem som åldras normalt och de sjukdomar eller funktionsnedsättningar dessa personer har. Sjukdomar som kopplas till åldrande är sjukdomar som även normalt har ett samband med åldrande och som därmed ska betraktas som typiska sjukdomar eller funktionsnedsättningar för en viss ålder eller ett visst skede i livet.

Det är meningen att även personer som drabbats av en funktionsnedsättning vid högre ålder och äldre personer med funktionsnedsättning ska omfattas av handikappservicelagen, såvida funktionsnedsättningen alltså inte enbart beror på åldrande. Åldrandet kan till exempel medföra nedsättning i syn- och hörsel-förmågan, men bara för en del människor är nedsättningen så pass kraftig att deras tillstånd kan jämföras med en svår funktionsnedsättning. Överlag finns det ingen diagnos som i sig utesluter personlig assistans. Det att en person med svår funktionsnedsättning åldras fräntar inte personen rätten till personlig assistans.

I handikappservicelagen finns inga andra bestämmelser som har med ålder att göra. Enligt 6 § i grundlagen är alla människor lika inför lagen och ingen får utan godtagbart skäl särbehandlas på grund av exempelvis ålder.

Myndigheterna är skyldiga att tolka lagen så att de grundläggande fri- och rättigheterna beaktas. Den enda lagenliga grunden för att utesluta någon är att funktionsförmågan försvagas till följd av normalt åldrande. Om en persons behov av hjälp beror på sådana brister i funktionsförmågan som har samband med åldrande och kriterierna för beviljande av personlig assistans inte uppfylls, måste personen ändå vid behov beviljas annan lämplig hjälp.

Barn och personlig assistans

Barn med svår funktionsnedsättning har rätt till personlig assistans enligt handikappservicelagen då de inte behöver direkt och fortlöpande tillsyn och omsorg av sina föräldrar eller andra försörjare, utan kan själva åtminstone delvis påverka och fatta beslut om sina egna aktiviteter. Man kan inte definiera någon specifik ålder utan man ska beakta barnets individuella situation och utvecklingsnivå i enlighet med 10 § i klientlagen. Också 32 § i socialvårdslagen förutsätter att man fäster särskild uppmärksamhet vid barnets egna åsikter och önskemål. Bestämmelserna gällande barn i socialvårdslagen, till exempel 5 § (barnets intresse), styr även i övrigt klientprocessen i stor utsträckning.

I lagen nämns inte någon nedre åldersgräns för personlig assistans, men bestämmelsen om att en person måste ha förmåga att själv definiera assistansens innehåll och sättet att ordna den innebär ändå vissa begränsningar. Man måste exempelvis överväga om ett barn har förmåga att definiera assistansens innehåll och sättet att ordna den på det sätt som krävs. I detta avseende kan ändamålet för vilket personlig assistans söks också vara av betydelse. De färdigheter som krävs för att definiera hjälpbehovet och assistansens innehåll är olika beroende på om det är fråga om dagliga sysslor eller till exempel fritidsintressen eller sociala situationer med andra barn. Ett alldeles litet barn har nödvändigtvis inte denna förmåga vad gäller de dagliga sysslorna, men däremot borde ett barn i skolåldern redan vara kapabelt att inse sitt eget behov av hjälp rätt så klart. Å andra sidan kan ett barn som är långt under skolåldern definiera vilken hjälp han eller hon behöver till exempel i lekar.

Ett barns rätt till personlig assistans måste alltid bedömas individuellt. Den personliga assistansen ska svara mot barnets behov på det sätt som barnets ålder och utvecklingsnivå förutsätter. Då man utreder behovet av assistans bör man utgå från:

- möjligheterna och förmågan hos ett barn som inte har en funktionsnedsättning att verka självständigt i olika åldrar och
- garantierna att med hjälp av personlig assistans ge ett barn med funktionsnedsättning samma möjligheter till motion, sociala kontakter, fritidsaktiviteter o.s.v.

Om barnet inte anses uppfylla kriterierna för beviljande av personlig assistans, måste andra lämpliga och ändamålsenliga tjänster ordnas för honom eller henne. Om hjälpbehovet hos ett barn med svår funktionsnedsättning i huvudsak kräver fortlöpande eller långvarigt kunnande inom sjukvården eller annat specialkunnande ska hjälpbehovet tillgodoses med stöd av annan allmän lagstiftning och speciallagstiftning inom social- och hälsovården.

Med hjälpbehovet – inte diagnosen – som grund

Förutsättningen för beviljande av personlig assistans är att en person med svår funktionsnedsättning på grund av sin funktionsnedsättning eller sjukdom nödvändigt behöver hjälp av en annan person för att klara av de vanliga funktionerna i livet. Behovet av hjälp behöver inte vara omfattande, men hjälpen måste vara nödvändig.

Man har inte uteslutit någon grupp från ordnandet av personlig assistans på grund av funktionsnedsättningens eller sjukdomens art eller en diagnos. I fråga om alla personer med långtidssjukdom eller funktionsnedsättning, oavsett funktionsnedsättning eller sjukdom, ska bedömningen av rätten till personlig assistans beakta hur varje persons individuella situation som helhet motsvarar de förutsättningar som finns inte bara för att ordna personlig assistans utan också för att ordna service och stöd enligt handikappservicelagen.

Utredning av servicebehovet för personlig assistans

Då man bedömer hur nödvändig hjälpen är ska i synnerhet följande bestämmelser tas i beaktande:

- Enligt 19 § i grundlagen har ”alla som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv rätt till oundgänglig försörjning och omsorg”. I 6 § i grundlagen stadgas om jämlikhet och förbudet mot diskriminering.
- I artikel 19 i FN:s konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning stadgas om staternas skyldighet att säkerställa bland annat att personer med funktionsnedsättning har tillgång till olika former av service, inbegripet personlig assistans, som är nödvändiga för att stödja boende och deltagande i samhället och för att förhindra isolering och avskildhet från samhället.

För personer med funktionsnedsättning ska

- ordnas den omsorg som behövs för ett människovärdigt liv och
- tillförsäkras möjligheter till ett självständigt liv och deltagande i samhället utan diskriminering
- samt ge möjligheter att delta i och påverka beslut som gäller dem själva.

Vad är nödvändig hjälp?

Behovet av personlig assistans ska alltid bedömas genom att man beaktar klientens individuella behov av hjälp och hans eller hennes livssituation i sin helhet. Personer med svår funktionsnedsättning ska få den hjälp som de nödvändigtvis är i behov av för att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna ska tillgodoses.

Justitiekanslern har i ett avgörande 2008 konstaterat att grundlagens formulering "den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv" på goda grunder kan tolkas så att formuleringen avser mera än endast tryggheten av de förutsättningar som krävs för biologisk existens.

Ur perspektivet för personlig assistans innebär en svår funktionsnedsättning att en person är i nödvändigt behov av en annan persons hjälp för att få sina grundläggande behov tillgodosedda. För att en person med funktionsnedsättning ska kunna leva som en fullvärdig medlem i samhället måste hans eller hennes grundläggande behov tillgodoses. För att få ett människovärdigt liv måste en person med funktionsnedsättning kunna delta i samhället.

Då en serviceplan görs upp utreds personens individuella behov och hur hans eller hennes förutsättningar för ett människovärdigt liv tillgodoses. I serviceplaneringsprocessen och i bedömningen av huruvida hjälpen är nödvändig är det av särdeles stor vikt att man beaktar de åsikter och önskemål som personen med funktionsnedsättning har på det sätt som lagstiftningen förutsätter.

Då ett beslut fattas ska man bedöma huruvida personen med svår funktionsnedsättning nödvändigt behöver hjälp för att klara en viss funktion. Bedömningen utgår inte från hur nödvändig själva funktionen är.

Hjälp är enligt lag klart nödvändig om personen på grund av en funktionsnedsättning eller sjukdom inte alls klarar av att utföra en viss funktion. Det kan också anses vara fråga om ett nödvändigt behov av hjälp om personen skulle kunna klara av att utföra en funktion, men detta kräver oskälig ansträngning. I synnerhet en situation där det är fråga om en syssla som ofta upprepas och det varje gång krävs stora ansträngningar kan betraktas som oskälig.

Hur beaktar jag klientens självbestämmanderätt?

Enligt 8 d § i handikappservicelagen ska man när det bestäms på vilket sätt personlig assistans ska ordnas och när själva assistansen ordnas beakta

- de egna åsikter och önskemål som personen med funktionsnedsättning har
- det i serviceplanen definierade individuella hjälpbehovet och
- livssituationen i sin helhet för personen med funktionsnedsättning

Enligt 3 § i handikappservicelagen ska man beakta klientens individuella hjälpbehov då service och stödinsatser ordnas. Bestämmelsen betonar att bestämmelserna om att klientens självbestämmanderätt och medbestämmande som ingår i 8 § i socialvårdens klientlag ska beaktas. Enligt klientlagen ska när socialvård ordnas i första hand klientens önskemål och åsikt beaktas och klientens självbestämmanderätt även i övrigt respekteras.

Klienten ska ges möjlighet att påverka och delta i planeringen och genomförandet av de tjänster och stödinsatser som ska ordnas för honom eller henne. Det samma gäller även andra åtgärder i anknytning till hans eller hennes socialvård. När en klients ärende behandlas eller avgörs ska man i första hand beakta hans eller hennes fördel. Självbestämmanderätten och individualiteten hos personen med funktionsnedsättning bör särskilt beaktas då personlig assistans och boende ordnas. Man utgår från de åsikter och uppfattningar som personen med funktionsnedsättning har då man bedömer vad nödvändig assistans innebär för personen i fråga. En person med funktionsnedsättning är själv den bästa experten när det gäller att definiera sitt individuella hjälpbehov, önskemål och livssituation.

Behovet av hjälp kan aldrig avgöras enbart på basis av en funktionsnedsättning, sjukdom eller diagnos. Två personer med samma funktionsnedsättning kan behöva olika mycket hjälp, men också helt olika typer av hjälp i olika livsfunktioner och hjälpbehovet kan variera i hög grad. När man planerar och beslutar om service är det alltså mycket viktigt att individen beaktas.

Det behov av hjälp som en person med funktionsnedsättning har kan variera under olika tider på dygnet, olika veckodagar och olika årstider. En person kan också behöva hjälp endast i vissa situationer eller förhållanden. Hjälpbehovet kan variera på grund av funktionsnedsättningens eller sjukdomens karaktär. Innehållet i den hjälp som behövs och hjälpens omfattning kan variera till exempel enligt personens ålder, individuella livssituation eller egna resurser. Dessutom kan det vara av betydelse vilka hjälpmedel personen har eller hur till exempel omgivningen har gjorts tillgänglig, information finns tillgänglig eller om rimliga anpassningar har gjorts.

Då behovet av hjälp bedöms ska man utöver att beakta enskilda funktioner och situationer även bedöma personens helhetssituation och skapa en sådan hjälphelhet som på riktigt möjliggör ett sådant liv som personen vill leva.

En anhörig som personlig assistent

Enligt handikappservicelagens 8 d § kan en anhörig eller annan närstående till personen med svår funktionsnedsättning inte utses till personlig assistent, om detta inte av särskilt vägande skäl kan anses förenligt med den funktionsnedsattas intresse. En personlig assistent ska i allmänhet vara en person utanför familjen. Enligt bestämmelsen gäller begränsningen arbetsgivarmodellen, men högsta förvaltningsdomstolen har i sitt årsboksbeslutgällande köptjänst (HFD:2019:117) konstaterat, att samkommunen, numera välfärdsområdet hade i detta fall haft rätt att avtala med serviceproducenten om ett villkor enligt vilket en anhörig eller närstående till kunden inte kunde anlitas som personlig assistent utan särskilt vägande skäl.

[HFD:2019:117 \(kho.fi\)](#)

När det bestäms på vilket sätt personlig assistans ska ordnas ska välfärdsområdet beakta klientens egna åsikter och önskemål och hans livssituation i sin helhet.

Vem är anhörig enligt lag?

Enligt förarbetet till handikappservicelagen avses med en anhörig den funktionsnedsattas make eller maka, barn, förälder, far- eller morförälder eller någon annan som står personen med funktionsnedsättning nära såsom dennes sambo eller livskamrat av samma kön. I rättspraxis har också ett syskon ansetts som en anhörig som avses i handikappservicelagen. Dessa personer kan i princip inte verka som personliga assistenter enligt handikappservicelagen.

Det bör noteras att definitionerna på familjemedlemmar kan avvika från varandra i fråga om olika arbetslagar. I de flesta arbetslagarna inkluderar begreppet familjemedlem en mer omfattande persongrupp än begreppet anhörig i handikappservicelagen.

Varför bör en assistent vara en person utanför familjen?

Med bestämmelsen har man velat dra en gräns mellan närståendevård och personlig assistans. Målet har varit att på ett tydligare sätt än tidigare klarlägga skillnaden mellan närståendevård och personlig assistans. Närståendevård anses lämplig då det främst är fråga om omsorg och vård, medan personlig assistans syftar till att öka klientens självständighet och oberoende. Utgångspunkten är alltså att en närstående person inte kan verka som personlig assistent, men däremot som närståendevårdare. Om en anhörig eller annan närstående person verkar som personlig assistent kan han eller hon inte samtidigt verka som närståendevårdare. Gränsdragningen har motiverats på många olika sätt. För det första hänvisar man till ideologin om ett självständigt liv och till själva syftet med personlig assistans. Syftet med personlig assistans är att möjliggöra ett självständigt liv för en person med funktionsnedsättning. Eftersom systemet med personlig assistans ska uppmuntra människor att leva sitt eget liv och göra sina egna val, är det bättre om assistenten inte är en person som står personen med funktionsnedsättning alltför nära.

Det anses även viktigt att unga personer som håller på att bli självständiga har en verklig möjlighet att frigöra sig från sitt barndomshem. Då är det i många situationer till fördel om den som verkar som personlig assistent inte tillhör familjen.

Vidare kan ett anställningsförhållande inom familjen ge upphov till maktutövning och jävssituationer. En anhörig person kan inte verka både som persons intressebevakare och som personlig assistent. I en sådan situation bör den anhöriga ansöka om en ställföreträdare för de intressebevakningsuppgifter som hänförs till personlig assistans.

När kan en anhörig verka som assistent?

Gränsdragningen är ändå inte ovillkorlig. En anhörig eller närstående person till personen med funktionsnedsättning kan verka som personlig assistent om det av särskilt vägande skäl anses till fördel för personen med funktionsnedsättning.

Enligt förarbetet till lagen kan ett särskilt vägande skäl att anställa en anhörig eller annan närstående person anses vara exempelvis ett plötsligt hjälpbehov i fall att assistenten insjuknar eller då assistentens anställningsförhållandet upphör. Det kan även vara motiverat att anställa en anhörig eller annan närstående person om det visar sig svårt eller omöjligt att hitta en utomstående assistent.

Vidare kan särskilda skäl som hänför sig till funktionsnedsättningen eller sjukdomen som utmaningar med kommunikationen, innebära att det med tanke på personens bästa är motiverat att en anhörig eller en annan närstående person verkar som assistent. Dessutom kan sådana särskilda skäl hänföras till sådana funktionsnedsättningar och sjukdomar som starkt påverkar funktionsförmågan t.ex. ALS och andra framskridande muskelsjukdomar, långt framskriden multipel skleros (MS) och svåra traumatiska hjärnskador. I dessa fall förutsätts det bland annat att assistenten ska behärska personens med svår funktionsnedsättning fysiska motorik och, i de svåraste situationerna, kunna tolka gester och sinnesstämningar.

I vissa fall kan det vara berättigat att anställa en anhörig för ett litet barn på grund av barnets bästa. I beslutsfattande som gäller funktionshinderservice måste också beaktas särskilt barnets ställning och beslut ska fattas med hänsyn till barnets bästa i enlighet med socialvårdslagens 5 §.

Anställningsförhållande mellan familjemedlemmar

Arbetsgivarmodellen är den grundläggande uppläggningsen att det mellan personen med svår funktionsnedsättning (arbetsgivaren) och den personliga assistenten (arbetstagaren) uppstår ett arbetsavtalsförhållande i enlighet med arbetsavtalslagen. På arbetsavtalsförhållandet tillämpas allmän arbetslagstiftning och arbetsavtalsbestämmelser. I det följande granskas anställningsförhållandet där personens med svår funktionsnedsättning anhöriga eller närstående verkar som personlig assistent.

Utgångspunkten är att det också mellan familjemedlemmar kan uppstå ett anställningsförhållande. Trots att familjemedlemmar kan ingå ett arbetsavtal sinsemellan, tillämpas på ett anställningsförhållande mellan familjemedlemmar till viss del bestämmelser som avviker från allmän arbetslagstiftning.

Tillämpning av arbetstidslagen

Arbetstidslagen (872/2019), som trädde i kraft i början av 2020, ändrade statusen för familjemedlemmar som fungerar som personliga assistenter. Lagen gäller i regel familjemedlemmar, medan familjemedlemmar i den tidigare arbetstidslagen (605/1996) var undantagna från lagens tillämpningsområde.

Den nuvarande arbetstidslagen gäller dock inte för en medlem av arbetsgivarens familj som själv kan bestämma över sin arbetstid.

[2 § Arbetstidslagen \(Finlex\)](#)

Karaktären av en personlig assistents arbete är dock sådan att assistenten åtminstone som huvudregel inte är fri att bestämma över sin egen arbetstid: personlig assistans utgår från behoven hos den som får hjälpen och utövar sin rätt till självbestämmande.

Familjemedlemmar till en arbetsgivare som arbetar som personlig assistent omfattas följaktligen som huvudregel av den nya arbetstidslagen.

Det innebär till exempel att familjemedlemmar omfattas av regler om ackumulering av övertid och ersättning för arbetstid.

Hur semester bestäms?

Enligt semesterlagens 2 § tillämpas lagen i sin helhet på arbetsgivarens familjemedlemmar i det fall då arbetsgivaren utöver familjemedlemmarna har andra utomstående anställda. I det fall då arbetsgivaren inte har andra anställda utöver familjemedlemmarna har arbetsgivarens familjemedlemmar motsvarande rätt till ledighet enligt 8 § i semesterlagen och semesterersättning enligt 16 § i semesterlagen som arbetstagare som utför arbete i sitt hem.

En familjemedlem som är i ett anställningsförhållande har således rätt till ledighet, som i stor utsträckning motsvarar den semester som beviljas arbetstagare. Familjemedlemmar har alltid rätt att även ta ut semesterersättning i pengar för ledigheten.

Familjemedlemmar till personer med svår funktionsnedsättning som verkar som personliga assistenter till personerna med funktionsnedsättning har under anställningsförhållandet rätt att ta ut två lediga vardagar för varje kalendermånad de är anställda.

I semesterlagen är begreppet familjemedlem det samma som i arbetstidslagen. En persons släktskap och sociala samhörighet är av betydelse då hans eller hennes familjemedlemskap ska definieras. Familjemedlemmarnas personkrets ska tolkas i vid bemärkelse.

Semesterersättning

En familjemedlem som verkar som arbetstagare har rätt att ta ut semesterersättning för ledighet. Semesterersättningen är 9 procent eller, om anställningsförhållandet har fortgått minst ett år före utgången av det kvalifikationsår som föregår semesterperioden, 11,5 procent av den lön som under kvalifikationsåret betalats eller förfallit till betalning för arbetad tid.

Semesterersättning i samband med ledighet ska betalas innan semestern börjar. För en högst sex dagar lång del av semestern får semesterlönen betalas på den lönebetalningsdag som normalt iakttas inom anställningsförhållandet. I annat fall betalas semesterersättningen senast vid semesterperiodens utgång.

Arbetarskydd och företagshälsovård

Det arbete som en familjemedlem utför omfattas av arbetarskyddslagen och lagen om företagshälsovård.

Därför är arbetsgivaren skyldig att säkerställa den personliga assistentens arbetarskydd på samma sätt som i andra anställningsförhållanden. Arbetsgivaren ska ordna företagshälsovård för alla sina personliga assistenter oberoende av familjerättsliga förhållanden.

Med ikrafttädandet av lagen om olycksfall i arbetet och om yrkessjukdomar 1.1.2016 omfattas arbetsgivarnas familjemedlemmar också av den obligatoriska arbetsolycksfallsförsäkringen.

På grund av att det är fråga om en avgift som arbetsgivaren enligt lag ska betala är välfärdsområdet skyldig att ersätta arbetsgivaren med funktionsnedsättning för anordnande av företagshälsovård och utgifter för arbetsolycksfallsförsäkring.

Övrig arbetslagstiftning

I andra fall tillämpas på arbete och arbetsavtal mellan familjemedlemmar i regel samma lagar och bestämmelser som på övriga anställningsförhållanden.

Personer med utvecklingsstörning och personlig assistans

Personer med intellektuell funktionsnedsättning (utvecklingsstörning) har rätt till personlig assistans i likhet med andra personer med svår funktionsnedsättning. Rätten att få assistans omfattar de funktioner som hör till normal livsföring och som personen skulle utföra själv men som hen på grund av sin funktionsnedsättning inte kan klara av. Personer med intellektuell funktionsnedsättning, som inte omfattas av rätten till personlig assistans, är personer vars tillräckliga omsorg inte kan tryggas genom åtgärder inom den öppna vården.

Personens egen uppfattning om sitt behov av hjälp och stöd

Vid beviljande av personlig assistans för en person med intellektuell funktionsnedsättning kan en kritisk fråga bli hur man inom ramen för beslutsfattandet och socialarbetet uppfattar handikappservicelagens krav på att den sökande själv ska kunna definiera sina hjälpbehov och det sätt på vilket personlig assistans ska ordnas.

Detta krav utesluter kategoriskt inte personer med intellektuell funktionsnedsättning från lagens tillämpningsområde, många personer med intellektuell funktionsnedsättning har nämligen resurser att själva definiera sina hjälpbehov och sin uppfattning om hur den hjälp de är i behov av kunde ordnas. För att påvisa dessa resurser räcker det med att personerna i fråga ger uttryck för vad de skulle göra eller vilken plan de skulle önska att genomfördes, i de fall de själva självständigt kunde klara av det.

En central fråga vid tolkningen av handikappservicelagen är att bedöma vilka möjligheter servicesystemet och de sakkunnigas praxis erbjuder för att kartlägga personers med intellektuell funktionsnedsättning egna uppfattningar om angelägenheter som gäller dem själva. Personer med intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårt att uttrycka sina hjälpbehov, vilket ändå inte betyder att de inte skulle ha resurser till detta om de fick tillräckligt med tid och stöd. I detta sammanhang förutsätts kunnande och färdigheter närmast av sakkunniga och inte av personen med intellektuell funktionsnedsättning.

Medel för att bedöma behovet av hjälp och stöd

Det är viktigt att fästa vikt vid det sätt på vilket bedömningen av hjälpbehoven görs tillsammans med personen med intellektuell funktionsnedsättning (utvecklingsstörning). Bedömningen av hjälpbehovet ska ske med hjälp av metoder som är lämpliga för personen med intellektuell funktionsnedsättning. Det är denna person som leder bedömningsprocessen med hjälp av stöd av andra personer och det centrala i hela processen är denna persons egna uppfattningar om sina hjälpbehov.

I processen ska man fästa vikt vid det stöd personen i fråga behöver med avseende på förståelse, beslutsfattande och kommunikation och vid de metoder som kan stödja honom eller henne i dessa. Det faktum att en person inte kan kommunicera med hjälp av tal, innebär inte att han eller hon inte har uppfattningar och förmåga att fatta beslut. Man bör även beakta att en person inte behöver kunna definiera sina egna hjälpbehov utan stöd och hjälp. Som hjälp kan man använda sig av personens närstående eller andra personer som känner personen med intellektuell funktionsnedsättning väl, men definitionen av hjälpbehoven får inte enbart baseras på dessa andra personers uppfattningar.

Vid bedömningen av hjälpbehoven kan man exempelvis dra nytta av olika verktyg för individcentrerad planering, som hjälper personen med intellektuell funktionsnedsättning att gestalta sitt eget liv och önskemål i anknytning till det och den hjälp han eller hon behöver i olika sysslor och bestyr. Personen behöver inte definiera sina hjälpbehov verbalt, utan han eller hon kan göra detta genom att exempelvis utnyttja bilder, fotografier eller teckningar.

En person med intellektuell funktionsnedsättning kan fundera över sina hjälpbehov på förhand till exempel med sina anhöriga eller med personer som de närmast arbetar med och framföra sina uppfattningar antingen självständigt eller med hjälp av stöd då serviceplanen diskuteras. I diskussionen kan delta en stödperson, som vid behov hjälper personen med intellektuell funktionsnedsättning. En person med intellektuell funktionsnedsättning kan för att uttrycka sina egna åsikter och uppfattningar också använda det så kallade kortet eller blanketten för personlig assistans.

[Kort för personlig assistans \(på finska, pdf 1904 kb\) \(kvps.fi\)](#)

[Broschyrer och verktyg för personlig assistans \(på finska, kvps.fi\)](#)

Behov av personlig assistans

En intellektuell funktionsnedsättning (utvecklingsstörning) kan ge upphov till ett livslångt stödbehov, som medför att en person med intellektuell funktionsnedsättning nödvändigt och upprepade gånger behöver en annan persons hjälp

- hemma
- utanför hemmet
- i studier
- i arbete eller fritidsaktiviteter
- eller i alla ovannämnda.

Det är fråga om alla de sysslor som en person skulle utföra själv men som han eller hon på grund av sin funktionsnedsättning inte kan klara av utan en annan persons hjälp.

Utöver den hjälp som en person är i behov av för att utföra konkreta sysslor och för att vara delaktig, är han eller hon också ofta i behov av hjälp i att

- göra observationer och slutledningar,
- förstå saker och sammanhang,
- fatta beslut och göra val,
- lösa problem,
- lära sig av sina erfarenheter,
- planera sina egna aktiviteter.

Hjälpbehoven hos en person med intellektuell funktionsnedsättning kan variera beroende på närmiljön. Det kan ta lång tid att lära sig nya saker och det kan vara svårt att tillämpa något man lärt sig i en ny miljö. Något man lärt sig kan fungera väl i en bekant miljö, men inte nödvändigtvis i en ny miljö.

Sätt att ordna personlig assistans

I princip kan alla de sätt som personlig assistans ordnas på också lämpa sig för personer med intellektuell funktionsnedsättning. För en person med intellektuell funktionsnedsättning ordnas personlig assistans ändå oftast i form av assistansservice eller genom servicesedelmodellen.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning kan ändå lika väl klara av arbetsgivaruppgifter i enlighet med arbetsgivarmodellen förutsatt att de får hjälp och stöd i dessa uppgifter. Vid behov kan de få handledning och hjälp i frågor som gäller avlöning av assistenten. Att verka som arbetsgivare är krävande och det är skäl att noggrant överväga fördelarna och nackdelarna med arbetsgivarmodellen för personlig assistans. Oberoende av på vilket sätt personlig assistans ordnas, har personen med intellektuell funktionsnedsättning rätt att få hjälp att fatta beslut och göra val, oberoende av om han eller hon verkar som arbetsgivare, arbetsledare eller som kund som leder arbetet.

Personlig assistans stöd för boende och delaktighet

Den hjälp som en person med intellektuell funktionsnedsättning behöver inom ramen för sitt boende kan ordnas i form av personlig assistans. De olika sätten att ordna personlig assistans kan kombineras med

varandra. Det samma gäller även andra tjänster och stödsatser som beviljas med stöd av handikappservicelagen och socialvårdslagen.

Personlig assistans utesluter inga tjänster, utan målet är att klienten får ett skräddarsytt stödpaket som så bra som möjligt motsvarar hans eller hennes behov. Målet är att tjänsterna och servicen kompletterar varandra. För en person med intellektuell funktionsnedsättning innebär nödvändig personlig assistans i hemmet och utanför hemmet hjälp

- i de dagliga sysslorna,
- i arbete och studier,
- i fritidsaktiviteter,
- i samhällelig verksamhet, samt
- i upprätthållande av sociala kontakter.

Även en person med intellektuell funktionsnedsättning som omfattas av boendeservice kan få personlig assistans. Personen får då hjälp och stöd i fråga om boende av personalen, men därutöver kan han eller hon få hjälp exempelvis

- i sysslor och fritidsaktiviteter utanför hemmet,
- i personliga intressen och fritidsaktiviteter hemma eller
- i form av rådgivning och assistans vid diskussioner.

Service i anknytning till boende kan kompletteras med hjälp av personlig assistans, i de fall stödtjänsterna för boendet inte räcker till för att säkerställa tjänster som personen med intellektuell funktionsnedsättning är i behov av utanför hemmet eller utanför boendeserviceenheten.

I framtiden kommer den viktigaste utmaningen då det gäller att ordna boende för personer med intellektuell funktionsnedsättning att vara att skräddarsy boendelösningar för alla personer med intellektuell funktionsnedsättning utgående från deras individuella önskemål och behov. Detta innebär att man utvecklar lösningar som stöd för boendet på ett sådant sätt att möjligast många personer med intellektuell funktionsnedsättning om de så önskar kan bo i egen bostad med hjälp av individuell hjälp och stödsatser.

Det finns också behov av att utveckla individuella modeller för personer som bor i olika slag av gruppboenden. En strävan mot mer individuella lösningar kan med de medel vi nu har till vårt förfogande vara att utnyttja exempelvis systemet med personlig assistans.

Texten om personer med utvecklingsstörning och personlig assistans:

Minna Harjajärvi, projektchef, projektet RATTI, Kehitysvammaliitto

Personlig assistans i fritidsaktiviteter

Vem är berättigad till personlig assistans i fritidsaktiviteter?

Välfärdsområdet ska ordna personlig assistans för personer som är berättigade därtill i de dagliga sysslorna, i arbete och studier och i andra aktiviteter. Till andra aktiviteter hör fritidsaktiviteter, samhällelig verksamhet och upprätthållande av sociala kontakter. Med ett gemensamt namn kallas dessa i denna handbok för fritidsaktiviteter.

Innehållet i och omfattningen av fritidsaktiviteterna beror på personen med funktionsnedsättning själv. Personens livssituation, karaktär, förväntningar och intressen inverkar på i vilka fritidsintressen och i vilken omfattning han eller hon behöver hjälp. Fritidsaktiviteter är de aktiviteter som en person behöver hjälp i och som inte hör till de dagliga sysslorna, arbete eller studier.

En person med svår funktionsnedsättning kan få personlig assistans i fritidsaktiviteter. Med svår funktionsnedsättning avses i detta sammanhang att personen nödvändigt och upprepade gånger behöver hjälp av en annan person för att klara dessa aktiviteter och att behovet av hjälp inte i huvudsak beror på sjukdomar och funktionsnedsättningar till följd av åldrande. Dessutom förutsätter handikappservicelagen att personen med svår funktionsnedsättning har resurser att själv definiera innehållet i assistansen och sättet på vilket assistansen ordnas.

Förutsättningen gällande en persons resurser att själv definiera innehållet i assistansen och sättet på vilket assistansen ordnas borde inte förstås för strikt enligt högsta förvaltningsdomstolens rättspraxis. En person kan definiera assistansens innehåll och sättet att ordna den, även om hen använder alternativa

kommunikationsmetoder eller behöver stöd eller tolkning för att uttrycka sin åsikt. I rättspraxis har man ansetts att förutsättningen gällande resurser att själv definiera innehållet i assistansen och sättet på vilket assistansen ordnas kan också uppfyllas delvis. En person kan ha resurser för att definiera sitt hjälpbehov till exempel i fritidsaktiviteter, även om hen inte kan göra det i de dagliga sysslorna. Rätten till personlig assistans i fritidsaktiviteter är en subjektiv. Genom att vädja till brist på anslag kan välfärdsområdet följaktligen inte låta bli att bevilja personer som är berättigade till assistans nödvändig personlig assistans.

Personlig assistans för barn i fritidsaktiviteter

Välfärdsområdet ska förutom vuxna även bevilja barn personlig assistans i fritidsaktiviteter, förutsatt att förutsättningarna i lagen uppfylls. Dessa förutsättningar är en svår funktionsnedsättning (gravt funktionshinder) och till följd av detta ett nödvändigt och upprepat behov av hjälp. Personlig assistans möjliggör att barnen kan med tanke på sin åldersnivå göra saker som andra barn utan sina föräldrar.

Då man bedömer vid vilken ålder ett barn behöver personlig assistans på fritiden och vid vilken ålder barnet fortfarande huvudsakligen rör sig med sina föräldrar, jämförs situationen med ett jämnårigt barn utan funktionsnedsättning. Ett litet barn tar sig exempelvis inte ensam till intressen eller vänner och är följaktligen ännu inte i behov av personlig assistans i sådana aktiviteter. Däremot kan till och med ett litet barn definiera vad hen vill göra, till exempel när hen leker och hur hen borde assisteras. Ett äldre barn tillbringar ett äldre barn i allmänhet inte all fritid med föräldrarna och därför kan personlig assistans i fritidsaktiviteter vara mycket nödvändig för barnet.

En viktig del av barnets utveckling är att gradvis frigöra sig från föräldrarna. Med hjälp av personlig assistans kan även ett barn med svår funktionsnedsättning utvecklas mot ett självständigt liv.

I vilken omfattning ska välfärdsområdet ordna personlig assistans i fritidsaktiviteter?

Personlig assistans ska ordnas i fritidsaktiviteter, i samhällelig verksamhet och i upprätthållande av sociala kontakter minst 30 timmar per månad.

Det antal timmar som ges i lagen är minimiantalet timmar. Det verkliga behovet av antalet timmar framgår av utredningen av servicebehovet, serviceplanen och klientens ansökan. Välfärdsområdet kan således vara skyldig att bevilja ett större antal timmar än 30 timmar per månad.

I specialfall kan välfärdsområdet också bevilja klienten färre timmar än 30 timmar per månad. I sådana fall ska kommunen ändå utreda och påvisa att ett större antal timmar inte är nödvändigt för klienten.

Vilket sätt att producera personlig assistans är lämpligt för personlig assistans i fritidsaktiviteter?

Personlig assistans i fritidsaktiviteter kan, på samma sätt som annan personlig assistans, produceras på tre olika sätt. Välfärdsområdet kan ordna personlig assistans:

1. enligt arbetsgivarmodellen,
2. med servicesedel eller
3. som köptjänster eller genom att själv producera tjänsten eller genom avtal med ett eller flera välfärdsområden.

Man fattar beslut om det lämpligast sättet genom att bedöma personens behov och önskemål och de olika sätt att producera assistans som finns tillgänglig inom välfärdsområdet.

Välfärdsområdet ska ordna personlig assistans för personer som är berättigade till assistans på ett sådant sätt som de i praktiken kan använda och tillgodogöra sig. Centralt för alla alternativa sätt att producera personlig assistans är att klientens självbestämmanderätt och valmöjligheter ska bevaras i fråga om innehållet i och tidpunkten för assistansen och i fråga om assistenten som person.

Personlig assistans i förhållande till övriga serviceformer och stödinsatser

Personlig assistans i fritidsaktiviteter kan ordnas oberoende av hur personens med svår funktionsnedsättning assistans i övriga sysslor i vardagen är ordnad. Av betydelse är således inte huruvida assistansen ordnas i personens hem eller exempelvis i ett servicehus. Av betydelse är inte heller med stöd av vilken lag tjänsterna är beviljade. Det centrala är personens individuella behov av assistans som hans eller hennes funktionsnedsättning föranleder, det verkliga behovet av assistans i fritidsaktiviteter, i samhällelig verksamhet och i upprätthållande av sociala kontakter.

För personer med intellektuell funktionsnedsättning (utvecklingsstörning) ska tjänster och stödinsatser främst ordnas med stöd av handikappservicelagen. Om en person med intellektuell funktionsnedsättning, som exempelvis bor i ett gruppboende, ansöker om personlig assistans i fritidsaktiviteter ska han eller hon beviljas assistans om förutsättningarna i handikappservicelagen uppfylls.

Om en person med intellektuell funktionsnedsättning inte kan anses omfattas av systemet med personlig assistans, ska välfärdsområdet ordna nödvändiga tjänster som stödpersonsverksamhet med stöd av till exempel socialvårdslagen, andra paragrafer i handikappservicelagen (8 § 1 mom. eller 9 § 1 mom.) eller specialomsorgslagen.

I beslutsfattandet ska man komma ihåg att tjänsteinnehavaren i välfärdsområdet alltid ska sträva efter den bästa lösningen med tanke på klientens fördel och en lösning som bäst uppfyller de grundläggande rättigheterna.

Källor

[Lag om yrkesutbildning 531/2017 \(Finlex\)](#)

[Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om yrkesutbildning och till vissa lagar som har samband med den. RP 39/2017 rd \(pdf, Finlex\)](#)

[Social- och hälsovårdsutskottets betänkande. Regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av lagen om service och stöd på grund av handikapp samt 4 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården. ShUB 32/2008 rd \(pdf 301 kb, Riksdagen\)](#)

[Ahola, Sanna & Konttinen, Juha-Pekka \(2011\) Ändringarna i handikappservicelagen: Rätten till personlig assistans säkerställs \(pdf, Assistentti.info\)](#)

Ändringar av handikappservicelagen fr.o.m. 1.9.2009 (SHM)

[Näkökohtia henkilökohtaisen avustajajärjestelmän kehittämiseksi \(på finska, Finlex\)\(Justitiekanslern 2008\)](#)

[Konttinen, Juha-Pekka \(2010\) En anhörig som assistent \(på finska, Assistentti.info\)](#)

[RP 166/2008 Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagar om ändring av lagen om service och stöd på grund av handikapp samt 4 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården \(pdf 286 kb, Finlex\)](#)

[RP 158/2018 Regeringens proposition till riksdagen med förslag till arbetstidslag och till vissa lagar som har samband med den \(pdf 1251 kb, Finlex\)](#)

[Heta-liitto: Den nya arbetstidslagen \(på finska\)](#)

[Kort för personlig assistans \(på finska, pdf 1904 kb\) \(kvps.fi\)](#)

[Broschyrer och verktyg för personlig assistans \(på finska, kvps.fi\)](#)

Räty, Tapio (2010) Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. (på finska) Kynnys ry.